

ონომასტიკური ძიებანი - Onomastic Searching

რევაზ შეროზია

*ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი,
საქართველო, ზუგდიდი,
rezosherozia@rambler.ru, 599 274 592*

კესო გეჯუა

*ფილოლოგიის დოქტორი, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა
ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი,
საქართველო, თბილისი,
keso.gejua90@gmail.com, 557 706 705*

ანთროპონიმები სამეგრელოში საეკლესიო საბუთებისა და ჯვრის მონასტრისაღაპების მიხედვით

მოკლე შინაარსი

ქართული სამართლის ძეგლები და იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის აღაპები და სვინაქსარები მნიშვნელოვან ცნობებს შეიცავენ და ასახავენ X-XIX საუკუნეების ვითარებას. ძეგლებში არსებული მონაცემები საყურადღებოა მრავალი კუთხით, თუმცა სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია ანთროპონიმთა ფორმობრივ და სემანტიკურ შესწავლაზე. გაანალიზებული ერთეულები დაჯგუფებულია მარტივ და რთულ (კომპოზიტური წარმოების) ანთროპონიმებად. მარტივ ჯგუფშიგანირჩა ნაზმნარი და სახელისგან მომდინარე პირსახელები: **გაჭირდია, გოკურცხია, ერჩქინდია, გურიშია, სქვამიშია**; რთულში - ზმნურ და სახელთა კომპონენტისანი სახელები: **ვაგიკონდი, ვამიჩქიდ, მამიყორდი, შურიმიდგი, თოლისკუამი, ბაბაშური**.

აღსანიშნავია, რომ განხილულ პირსახელთა წარმომავლობა მეგრულია და ქართველურ წარმოებას მიეკვება. ძირ-ფუძეები უფრო ხელოვნურის შთაბეჭდილებას ტოვებს, რაც დასავლეთ საქართველოში დღემდე არის გავრცელებული და ხშირ შემთხვევაში „მატერულობის“ ნიშნით ხასიათდება.

საკვანძო სიტყვები: ქართველური, მეგრული, ანთროპონიმი, პირსახელი.

Revaz Sherozia

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Shota Meskhia Zugdidi State teaching University,
Zugdidi, Georgia
rezosherozia@rambler.ru, 599 274 592*

Keso Gejua

*Doctor of Philology, Associate Professor,
St. Andrew the First-Called Georgian University, Tbilisi, Georgia,
keso.gejua90@gmail.com, 557 706 705*

ANTHROPONYMS IN SAMEGRELO ACCORDING TO THE CHURCH DOCUMENTS AND AGAPES OF THE MONASTERY OF THE CROSS

Abstract

The monuments of Georgian law and the agape and synaxarion of the Jerusalem Cross Monastery contain important information and reflect the situation of the 10th-19th centuries. The data in the monuments are noteworthy from many points of view; however, the article focuses on the formal and semantic study of anthroponyms. The analyzed units are grouped into simple and complex (composed) anthroponyms. Adverbs and personal nouns derived from nouns were distinguished in the simple group: **gačirdia, goḡurcxia, erčkindia, gurišia, skvamišia**; In complex - verb and noun component names: **vagiḡondi, vamičkid, mamiḡordi, šurimidgi, tolišḡuami, babašuri**.

It is worth noting that the origin of the discussed personal names are Magrelian and follow the Georgian word-building. Although the roots leave a more artificial impression, which is more common in Western Georgia in these days, and in many cases, is characterized by the sign of high artistic value.

Key Words: Kartvelian, Megrian, anthroponym, personal name

შესავალი: ქართული სამართლის ძეგლები მნიშვნელოვან ცნობებს შეიცავს და ასახავს X-XIX საუკუნებში ქვეყნის შიგნით არსებულ მდგომარეობას მრავალი კუთხით. ამ ძეგლთა შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს საეკლესიო-ისტორიულ საბუთებს,

რომელთა მონაცემები საყურადღებოა ისტორიული, ეთნოლოგიური, რელიგიურ-კონფესიური, სოციალური, ლინგვისტური და სხვა თვალსაზრისით. საეკლესიო ცნობების თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს ასევე იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის აღაპები და სვინაქსარები, რომელიც XI-XVII საუკუნეების მასალებს გვაწვდის (გამოსცა ელენე მეტრეველმა).

ს. კეკუამ თავის მონოგრაფიაში „ოდიშ-აფხაზეთის ონომასტიკა ისტორიული საეკლესიო საბუთების მიხედვით“ ვრცლად განიხილა აფხაზეთისა და სამეგრელოს ტერიტორიაზე გავრცელებული ონომასტიკონი ქართული სამართლის ძეგლების მიხედვით. ჩვენი მხრივ, ყურადღებას გავამახვილებთ საეკლესიო საბუთებსა (XVI-XVIII სს.) და აღაპებში (XI-XVII სს.) ფიქსირებულ რამდენიმე პირსახელზე, რომელთა წარმომავლობა მეგრულია და ქართველურ წარმოებას მიეკვება.

მარტივი ანთროპონიმები:

ნაზმნარი პირსახელები:

გაჭირდია - ფიქსირებულია სოფ. ხაუჭელში და ცაიშში (ქსმ, III, 1970: 432, 439). პირსახელი **გაჭირდია** შესაძლებელია სოციალურ მდგომარეობას აღნიშნავდეს და დროის (პერიოდის) განმსაზღვრელ პირსახელად მიიჩნევს: ოჯახს შვილი ისეთ დროს შეეძინა, როცა სოციალურად უჭირდათ და ძნელი იყო ბავშვის აღზრდა (კეკუა, 2021: 38). ნათელია საერთოქართველური **ჭირ**- ძირის გამოვლენას. კეკუა განმარტავს როგორც **გაჭირვება**, მაგრამ ვფიქრობთ, ცხადია ნაწარმოებ პირსახელში **გაჭირდი** - წარმოადგენს ზმნის მეორე პირის ფორმას.

ასევე, ზმნის პირიანი ფორმისგან მომდინარე პირსახელია **გოკურცხ-ი-ა**, ნაწარმოებია -ა სუფიქსით: **გოკურცხ-ი-ა**, შდრ. **გოკურცხი** „გაიღვიძე, გამოფხიზლდი“ (კეკუა, 2021: 51). წარმოდგენილი ერთეული ზმნის მეორე პირის ფორმაა; მეგრულ მეტყველებებში **კურცხ**- ძირის შემცველი ფორმებია: **კურცხ-ე** „მღვიძარე; მკვირცხლი“, **კურცხ-ა-ს** „მღვიძარედ, მკვირცხლად“; პირიანი ფორმები: **კურცხ-უ** „იღვიძებს, ...“, **ო-კურცხ-ინ-უ-ან-ს** „აღვიძებს“...

ერჩქინდია „გაჩნდი“ ს. კეკუასთან მიჩნეულია როგორც ზმნურ-კომპონენტის რთული ანთროპონიმი (კეკუა, 2021: 85). ვფიქრობთ, ესეც ისეთივე მარტივი წარმოების ნაზმნარი პირსახე-

ლია, როგორც **გოკურცხია,გაჭირდია** სახელები. პირსახელი ნაწარმოებია **ჩენა,გაჩენა** სახელზომნის შესატყვისი მეგრული ფუძიდან **ერჩქინა:ერჩქინ-დ-ი-ა**.

პირსახელი **გემჭიშ-ი-ა** დასტურდება ს. ნაჟანელში (ქსმ, III, 1970:421). ს. კეკუა მას ნაზომნარ პირსახელად მიიჩნევს და უდარებს **გემჭიშე//ქიგემჭიშე** „დამაწიე; დამაწევინე შენს თავს“, ანუ „დამელოდე; მოიცადე რომ დაგეწიო“ ფორმებს (კეკუა, 2021: 50). ზმნის პირიანი ფორმა გაფორმებულია მანთროპონიმებელი -ა სუფიქსის დართვით: **გე-მ-ჭიშ-ი-ა**. მეგრულში **ჭიშ-** ძირის შემცველი ერთეულებია: **ჭიშ-აფ-ა** „მოსწრება“, **ო-ჭიშ-უ-ან-ს** „ასწრებს“, **ა-ჭიშ-ე** „მოასწრებს“, **უ-ჭიშ-უ-ან-ს** „ასწრებს, გაასწრებს“, **მი-ო-ჭიშ-უ-ან-ს** „მიასწრებს“, **გი-ო-ჭიშ-უ-ან-ს** „დაეწევა“...

ამავე ძირისგან ნაწარმოები პირსახელი დასტურდება XVI საუკუნის II ნახევარში: **მჭიშია** „მომსწრებელი“ (?). შესაძლოა **მჭიშია** ისეთი პიროვნების მეტსახელი იყო, ვინც ყველაფერს ასწრებდა (კეკუა, 2021: 260). პირსახელი იგივე პრინციპითაა ნაწარმოები: **მ-ჭიშ-ი-ა**.

ამავე ტიპის ზმნურკომპონენტთან ანთროპონიმებს წარმოადგენენ შემდეგი ერთეულები: **მირჩქილია** „მისმინე“; **მისხუნუდა** ზედმიწევნით „მირჩვენოდე“; მიძირუდაზედმ. „მენახე“; **მაკეთია** ზედმიწ. „გამაკეთე, ამაშენეს მნიშვნელობით“.

სახელისაგან მომდინარე პირსახელი:

სახელისაგან მომდინარე პირსახელთა შორის ფიქსირდება **გურიშია** „გულისა“.ამავე წარმოებისაა **სქვამიშია** ზედმიწ. „ლამაზისა“ (ქსმ, III, 1970: 420).

სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა ამ ტიპის -ია დაბოლოებასთან დაკავშირებით. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში -ია კნინობით-ალერსობითობის გამომხატველ სუფიქსადაა მიჩნეული (კეკუა, 2021: 76). სახელები წარმოდგენილია ნათესაობითი ბრუნვის ფორმით **გურ-იში,სქვამ-იში**, რომლებსაც ერთვის -ა ფორმანტი: **გურ-იში-ა, სქვამ-იში-ა** (შდრ. და-ია, ჯიმა-ია).

რთული (კომპოზიტური) ანთროპონიმები:

ზმნურკომპონენტისანი პირსახელები:

ვაგიკონდი ფრაზეოლოგიური კომპოზიტია, რომელიც მზა ფრაზას წარმოადგენს: ვა „არ + გიკონდი (გოკოდი) „გინდოდი“. ს.

კეკუა ამ პირსახელს იმ ჯგუფს განაკუთვნებს, რომლებიც ზმნურ ფორმაში ბოლოკიდურ ა ხმოვანს არ შეიცავენ (კეკუა, 2021: 51).

ამავე ტიპისაა **ვამიჩქიდ** პირსახელი: ვა „არ“ + **მიჩქიდ** ზედმიწე. „გიცოდი“ კომპონენტებისაგან შემდგარი. **მიჩქიდ** მეგრულში წარმოადგენს მეორე პირის ფორმას, მესამე პირისთვის - **მიჩქედუ**. ამდენად, ვფიქრობთ ს. კეკუას მიერ შემოთავაზებული მნიშვნელობა „არ ვიცოდი“ (კეკუა, 2021: 82, 85) უნდა დაზუსტდეს ზედმიწევნითი განმარტებით **ვამიჩქიდ** „არ გიცოდი“.

ვაშკურუდა პირსახელი ზუსტად აღნიშნავს „თუ არ ემინია“. **ვანაწილაკისა** და **შკურ** „შიში“ ზმნური ძირისაგან ნაწარმოები პირიანი ფორმის პირსახელი: **ვა-შკურ-უ-დ-ა**.

მამიყორდი (ქსმ, III, 1970: 433) „მე მიყვარდი“. კომპოზიტი შედგება ნაცვალსახელისა და ზმნური ფორმისაგან: **მა+მიყორდი** „მე+მიყვარდი“.

შურიმიდგი „სული მოითქვი, სული მოიდგი“. მართებულია შენიშვნა, რომ სავარაუდოდ, ამ ტიპის სახელებს არქმევდნენ სუსტ, უსუსურ ბავშვებს (კეკუა, 2021: 85). ამაზე მიგვითითებს მეგრულში დღესაც აქტიურად გამოყენებადი ზმნური ფორმა **შურიმიდგი** „სული მოითქვი, მოღონიერდი“. კომპოზიტი შედგენილია სახელისა და ზმნისაგან: **შური+მიდგი** „სული+მოიდგი(მოითქვი)“.

სახელი+სახელი კომპონენტები:

თოლისკუამი (ქსმ, III, 1970: 429) ზედმიწე. „თვალი ლამაზი“; „თვალლამაზი“ ანუ ლამაზთვალეზა. გვხვდება ამავე შემადგენლობის კომპოზიტიური პირსახელი, რომელიც მარცვლის დაკარგვითაა მიღებული და -ა მანთროპონიმებელი აფიქსი ერთვის: **თოლისკუამი>თოსკვამი-ა**. ს. კეკუა პარალელურ ფორმად ასახელებს **თოლისკუ-ა** პირსახელს (კეკუა, 2021: 83);

თოლიოქრო//თოლიორქო (ქსმ, III, 1970: 418-419) ზედმიწე. „თვალი ოქრო“, ოქროსთვალეზა... ოქრო დღესაც აქტიური გამოყენებისაა ალერსიანი მიმართვისას სამეგრელოში.

საალერსო მივიჩნევთ ასევე **ბაბაშური<ბაბაშური** „მამის სული“, **შურითოლი<შურიშ თოლი** „სულის თვალი“ პირსახელებს.

იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის ალაპებსა და სვინაქსარებში (XI-XVII საუკუნეების მასალები) ანთროპონიმთა ცნობილი ფორმების გარდა, გვხვდება ადამიანთა სახელების უჩვეულო ფორმები,

როგორცაა ქველივა, დუდა, მერჩა, თაბა, ღვინა, ფსიტა, ყუნდო ჯახუბის ძე, ჩხაგუ, კუჭიჭი, ქორთომი, თომიდა, ხუტური, შურია, გონგლიბა (აღაპი გონგლიბაის ძისა ბედიელისა), ფურთუხი, ქუცნა, ხუანჩა კეკლუცა (მეტრეველი, 1962) და სხვა.

სახელთა ფორმაწარმოება საერთოქართველურია, მაგრამ ძირ-ფუძეები უფრო ხელოვნურის შთაბეჭდილებას ტოვებს, რაც დასავლეთ საქართველოში დღემდე არის გავრცელებული და ხშირ შემთხვევაში „მხატვრობის“ ნიშნით ხასიათდება.

აღსანიშნავია, რომ აღაპებისა და სვინაქსარების უმრავლესობა დაკავშირებულია სამეგრელოს წარმომადგენლებთან. ამდენად, ისეთი პირსახელები როგორცაა თაბა, ქველივა, აგუტი, ფსიტა... აღმოსავლეთ საქართველოს პირებთან მიმართებაში ვერ იქნება. შეიძლება ვთქვათ, რომ იერუსალიმის აღაპებსა და სვინაქსარებში უმეტესობა დასავლეთ საქართველოდან გამოსული პირების სახელება (დადიანებისა თუ სხვების), რომლებიც ფორმის მიხედვით საერთოქართველურია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

კეკუა, 2021 - კეკუა ს., ოდიშ-აფხაზეთის ონომასტიკა ისტორიული საეკლესიო საბუთების მიხედვით, თბ., 2021

მეტრეველი, 1962 - მასალები იერუსალიმის ქართული კოლონიის ისტორიისათვის XI-XVII სს, თბ., 1962

ქსმ, 1970 - ქართული სამართლის ძეგლები, III, საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIX); ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1970